

«ԻՆՏԵՐԱԿՏԻՎ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ
ԶԱՐԳԱՑՈՒՄ»
ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑ 2022

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ԹԵՄԱ - Սովորողների մեջ ինքնուրույնություն, նախաձեռնություն և ստեղծագործական ունակությունների զարգացումը հայոց լեզվի դասավանդման ընթացքում

ԱՌԱՐԿԱ Հայոց լեզու և գրականություն

ՀԵԴԻՆԱԿ Անահիտ Հարությունյան

ՄԱՐԶ Շիրակ

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆ ՀՀ ԿԳՄՄՆ «Գյումրու «Ֆոտոն» վարժարան» ՊՈԱԿ

Սովորողների մեջ ինքնուրույնություն, նախաձեռնություն և ստեղծագործական ունակությունների զարգացումը հայոց լեզվի դասավանդման ընթացքում

Ներածություն

Ուսումնասիրվող նյութի ծավալը, խտությունը և բովանդակությունը փոփոխական է, որովհետև լեզուն արգացող օրգանիզմ է, և այդ զարգացման հետ փոփոխության է ենթարկում նաև դասավանդվող նյութը, իսկ սերնդափոխության հետ կապված՝ նաև դասավանդման մեթոդները:

Դասավանդման ժամանակակից մեթոդների մեջ մեծ տեղ է հատկացվում աշակերտակենտրոն դասավանդման մեթոդներին ու հնարներին: Աշակերտին ունենալով դասապրոցեսի առանցքում՝ չպետք է չարաշահել նրա ինքնուրույնությունը, և ուսուցչի հաջողությունը աշակերտին աննկատ ուղղորդելու հմտությունը պետք է լինի, դասավանդողի առաջնային և կարևորագույն նպատակը: Ուղղորդելով աշակերտին՝ ուսուցիչը պետք է զարգացնի սովորողի վերլուծական ունակությունները, կապակցված խոսք ստեղծելու և սեփական եզրահանգումներ կատարելու ընդունակությունները:

Քերականության ուսուցումը սերտորեն կապված է տարբեր բնույթի վարժությունների կատարման հետ: Այս դեպքում նույնպես կարելի է աշակերտների միջոցով կատարել խմբային աշխատանքներ, կազմել վարժություններ, կատարել վերլուծություններ, անել եզրահանգումներ:

Ուսուցչի և սովորողի համատեղ փոխկապակցված աշխատանքով կարելի է հասնել բովանդակության յուրացման ցանկալի արդյունքին՝ կիրառելով «սովորել ստորեցնելով» եղանակը: Յուրաքանչյուր թեմայի դասավանդման ընթացքում ուսուցիչը պետք է աչքի առաջ ունենա վերջնարդյունքը, աշակերտիին ևս ներկայացնի այն, և աշխատանքը կազմակերպի այնպես, որ աշակերտը ինքնուրույն հասնի վերջնարդյունքին:

Ինչ խոսք, բոլոր թեմաների ուսուցումը նման եղանակով հնարավոր չէ կազմակերպել. Եթե շփման բարդ է, դասը պետք է լինի ուսուցչակենտրոն: Որպեսզի դասավանդումը աչյունավետ իրականացվի, պետք է ճիշտ մեթոդական գործոններ ու հնարներ կիրառվի: Դեպի նպատակ տանող ճանապարհը պետք է լինի մեթոդը, իսկ նպատակին հասնելու միջոցը՝ կիրառվող հնարները: Անկախ կիրառություն ունեն հնարները, որոնք երբեմն մեխանիկորեն նույնացվում են մեթոդին:

Ուսուցչի փոչձառությունը այն է, որ կարողանա ավանդական և ժամանակակից մեթոդները կիրառելիս օգտվի նաև հնարներից, որոնք երբեմն տեղծվում են իր կամ աշակերտների կողմից: Ցանկացած հնարի կիրառումը արդարացված է, եթե նպաստում է ավելի հեշտ հասնել վերջնարդյունքին: Աշակերտների ներուժը արելի է օգտագործել գծագրական աշխատանքներ կատարելիս՝ T – աձև, M-աձև հասկացությունների քարտեզ, Վենի դիագրամ, որովհետև այս պարագայում աշակերտը սովորում է նույթը՝ ինչ-որ բան կատարելով և որոշակի գործընթացի մասնակցելով:

Ինքնուրույն աշխատանք կատարելով՝ աշակերտը նոր նյութը ավելի լավ է յուրացնում, քանի որ սեփական դատողություններով մասնակցում է գործընթացին, ոչ միայն ապավինում է իր հիշողությանը, այլև դրսևորում է ինքնուրույն քննադատական մտածողություն, ստեղծագործական խոսք: Աշակերտի համար ստեղծվում է հնարավորություն և՛ ինքնուրույն-

անհատական, և՛ խմբային աշխատանքի համար. Նա ձեռք է բերում համագործակցական կարողություններ, ինչպես նաև հաղորդակցական և սոցիալական փոխազդեցության կարողություններ: Նյութի յուրացման ընթացքում նա հնարավորություն է ստանում սովորածը ինքնուրույն կիրառելու, ի մի բերելու, ամփոփելու, ակտիվացնելու և՛ իրեն, և՛ խմբի անդամներին: Այս ամենով ստեղծվում է ինքնակրթության միջավայր և ձևավորվում է ինքնակատարելագործման ձգտում:

Այսպիսով, նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ աշակերտը սովորեցելով և բացահայտելով ձեռք բերած գիտելիքը ավելի հեշտ է մտապահում և անհրաժեշտության դեպքում նաև կիրառում՝ աշխատության մեջ ներկայացվել է «Բայ» թեմայի որոշ մասերի ուսուցումը՝ կիրառելով վերոնշյալ հնարները ու մեթոդները:

Բայի անդեմ ձևերի ուսուցումը

Դասը ուսումնական աշխատանքի կազմակերպման հիմնական ձևն է, սրան օժանդակում են արտադասարանակն վերլուծություններն ու վարժությունները և աշակերտի անհատական, ինքնուրույն աշխատանքը:

Ս.Վ.Գյուլբուղադյան, Երևան 1987 /Էջ 19/

Ցանկացած դաս սկսելիս ուսուցիչը պետք է ունենա նպատակ, որն ուղղորդվում է դեպի վերջնարդյունք: Ըստ նպատակի դասերն լինում են նոր նյութի հաղորման, անցած նյութի ամրապնդման, ընդհանրացման, անցածի յուրացման ստուգման, կրկնության կամ խառը դասեր: Քանի որ դասի կառուցվածքը քարացած չէ, հաճախ չնախատեսված երևույթները ստիպում են շեղվել նույնիսկ օրվա պլանից: Փորձված ուսուցիչը միևնույն թեման միշտ անցնում է նույն մեթոդով, բայց փնտրում է տարբերակներ՝ թարմացնելու և հարստացնելու այդ մեթոդը: սա երբեմն թելադրում է աշակերտի ճանաչողական ունակությունների և հոգեբանական գործողությունների մակարդակը: Այս ընթացքում տեղի է ունենում նոր նյութը ըմբռնելու նախապատրաստություն, որին օգնում են ունեցած գիտելիքները, նոր նյութի ըմբռնում, հիշողության մեջ զանազան վարժությունների միջոցով ըմբռնած նյութի ամրակայում, մտապահում և վերարտադրում:

Բայի անդեմ ձևերի մասին խոսելիս նախ անհրաժեշտ է աշակերտների ուշադրությունը կենտրոնացնել **ԱՆԴԵՄ** բառի բառակազմության և իմաստի վրա՝ գուգահեռաբար ներկայացնելով **ԱՆԿԱՆՍ** բառի բացատրությունը: Գրատախտակին գրել ենք տալիս այս բառերով բառակապակցություններ:

Անդեմ մարդ	Անկախ մարդ
Անդեմ նկար	Անկախ հայրենիք
Անդեմ անձ	Անկախ բառեր

Աշակերտները հետևություն են անում, որ եթե ինչ-որ բան գուրկ է դեմքից, մենք չենք ճանաչում նրան (դրան) բայց դա նրան չի գրկում ինքնությունությունից: Այդպես է նաև բայի դեպքում: Ասածը հիմնավորելու համար օգտագործել T – աձև աղյուսակ: T-աձև Այս աղյուսակը օգտագործվում է միևնույն հասկացության, խնդրի երկու կողմերը համեմատելու համար: Մա գծագրական դասակարգիչներից ամենապարզն է և՛ կազմակերպական ձևով, և՛ կառուցվածքով:

Այն, ինչպես նախորդ ձևերը, կարող է կիրառվել անհատական կամ խմբով աշխատելիս: T տառը հիշեցնող աղյուսակը կազմված է երկու բաժնից, որտեղ գրանցվում են միևնույն հասկացության, խնդրի հակադիր որակները, դրական կամ ացասական կողմերը: Աղյուսակի այս ձևը շատ հարմար է քննարկումների ժամանակ երկու տարբեր պատասխաններ՝ այո- ոչ, կողմ-դեմ, արտահայտող արձագանքների գրառման համար»: («Ուսուցման ժամանակակից մեթոդներ, հնարներ վարժություններ» -2008 էջ 69)

T-աձև աղյուսակով աշակերտներին մղում ենք դեպի ինքնություն աշխատանքի առաջին քայլը: Նախօրոք դասարանը բաժանվում է երկու խմբի. արագ լինելու համար կարելի է նստած տեղերով բաժանել առաջին և երկրորդ խմբի: Խմբերին առաջարկում եք գրել **ԱՆԿԱԽ** բառի համար դրական և բացասական արտահայտություններ: Աշխատանքը ստացվում է շատ արագ և աշխույժ:

Աշակերտները կգրեն շատ տարբեր և անսպասելի արտահայտություններ: Մի խումբը ներկայացնում է դրական կողմերը, իսկ մյուս խումբը՝ բացասական: Ստացվում է մոտավորապես այսպիսի պատկեր:

ԱՆԿԱԽ

Դրական կողմեր	Բացասական կողմեր
Ինքնություն է	անպատասխանատու
Անկախ է	թափառական
Ազատ է և ամենուր	ինքնիշխան

Շարքերը կարելի է երկարացնել:

Բառերը գրելուց հետո տեղայնացնել բայ թեմայի վրա. Առաջարկել հետևյալ հարցը. «ինչ է ցույց տալիս բայը»: Աշակերտները կպատասխանեն, որ բայը ցույց է տալիս գործողություն այնուհետև գրատախտակին գրել **ԲԱՅ** բառը և մտազրոհով թվարկել բայեր՝ իջնող, վազել, կերել եմ, սովորող, պատմելիս, կանգնած, երգելու է, կկատարի և այլն:

Աշակերտների առաջարկել գրված բայերը դասակարգել ըստ վերը նշված հատկանիշի՝ կաղյալ կամ անկախ, և հիմնավորել թե ինչու են այդպես մտածում: Հնարավորություն տալ իրար հետ խորհրդակցելու, որպեսզի հնարավորինս ճիշտ պատճառաբանեն: Աշակերտները կառանձնացնեն երկու խումբ. բայեր, որոնք ունեն դեմք, և բայեր, որոնք գուրկ են դեմքի

քերականական կարգից: Հետո առաջարկել, որ համեմատեն նախորդ առաջադրանքի հետ և եզրահանգեն թե այս երկուսից՝ դիմավոր և անդեմ, որն է իր կիրառությամբ համապատասխանում **ԱՆԿԱԽ** բառին: Այնուհետև աշակերտներին առաջարկում եք դնել հավասարման նշան.

Որ երկու բառերի միջև կդնեն այդ նշանը:

ԱՆԴԵՄ=ԱՆԿԱԽ

Աշակերտները փորձում են ձևակերպել սահմանումը, թե որ բայերն են կոչվում դերբայներ և ինչու են կոչվում անկախ դերբայներ: Ուսուցչի ուղղորդմամբ տրվում է սահմանումը. «այն բայերը, որոնց արտահայտած գործողությունը չունի դեմք» կամ «այն բայերը, որոնք անկախ գործածություն ունեն»:

Փորձել աշակերտների ուշադրությունը կենտրոնացնել **ԱՆԿԱԽ** բառի վրա: Դրա մեկնաբանման համարգրատախտակին գրում եք նախադասություն. «Արշավախումբը որոշեց ճամփա ընկնել լույսը բացվելուց առաջ և անցնելով գետի վրայով, որը գյուղը բաժանում է երկու մասի, մտան անտառ»:
Համեմատել «որոշեց, բաժանում է, մտան» բայերը «ճամփա ընկնել, բացվելուց, անցնելով» բայերի հետ: Նկատում են, որ առաջին շարքի բայերը ունեն դեմք, հասկանում ենք, թե ով է կատարում գործողությունը, իսկ երկրորդ շարքի բայերը ընդհանուր գործողություն են նշում: առաջին շարքի բայերից «բաժանում է» բայը առանց **Է** օժանդակ բայի չի կարող կիրառվել, այսինքն կախյալ վիճակում է, իսկ երկրորդ շարքի բայերի համար այդ օժանդակ բայի առկայությունը անհրաժեշտություն չէ:

Այս ամենից հետո գրատախտակին գրել դերբայները.

Անորոշ դերբայ – գրել, կարդալ

Ենթակայական դերբայ – գրող, կարդացող

Հարակատար դերբայ – գրած, կարդացած

Համակատար դերբայ – գրելիս, կարդալիս

Դասարանական աշխատանքով ամրապնդել թեման : Հանձնարարվում է տրված տեքստից դուրս գրել անդեմ բայերը՝ անվանելով դրանք :

Հանձնարարվում է տնային աշխատանք

Հաջորդ ժամին ուսումնասիրվում են անկախ դերբայները՝ յուրաքանչյուր դերբայի ուսումնասիրման համար հատկացնելով մեկ ժամ , բացի անորոժ դերբայից, որին տրամադրվում է երկու ժամ:

Առաջին ժամը տրամադրվում է անորոշ դերբայի ընդհանուր բնութագրմանը և կիրառությանը: Դրա համար նախ տրվում է անորոշ դերբայի մասին ընդհանուր տեղեկություն՝ աշխատանքի կենտրոնում ունենալով աշակերտի ակտիվ մասնակցությունը:

Աշակերտներին բաժանել նախադասություններ և հանձնարարել, որ նրանք գրատախտակին գրեն անորոշ դերբայները:

Մայրիկը որոշեց համբերությամբ պատասխանել փոքրիկի բոլոր հարցերին:

Ծերունին խաղիսափելով մոտեցավ դռանը և ցանկացավ բազել, բայց չկարողացավ:

Պաշտից տուն գալով՝ հայրիկն ասաց, որ իր բերած բոլոր սնկերը ուտելու են և կարող են սլախենալ թունավորվելուց:

Աշակերտները գրատախտակին գրում են պատասխանել բացել չվախենալ բայերը: Հաջորդ քայլը կատարելուց առաջ աշակերտների միջոցով վերհիշում եք գոյականի հոլովման կարգը, նաև նշում եք հոլովումները: Ուսուցիչը հանձնարարում է նորից նայել նախադասությունները և փորձել հասկանալ թե արդյոք չկան բայեր, որ հոլովված են գոյականի նման: Աշակերտները գտնում են խաղիսափելով, գալով, ուտելու բայերը և ասում հոլովնրը՝ գործիական, գործիական, սեռական: Նաև որոշում են որ դրանք պատկանում են ու արտաքին հոլովման:

Հանձնարարվում է հոլովվել գրատախտակին գրված բայերը՝ կարդալ, վազել, ցատկոտել, կարոտել: Աշակերտները կազմում են նախադասություններ և ձևակերպում, թե ինչ հարցերի են պատասխանում բայերը: Աշակերտների մեջ անպայման կլինեն անորոշ դերբայը վաղակատար ձևաբայի հետ շփոթողներ: Այդ շփոթությունը շտկելու համար թելադրվում են նախադասություններ:

Ես **ուտելու** եմ մայրիկի եփած կարկանդակը:

Այդ կարկանդակը հին է, **ուտելու** չէ:

Աշակերտը դասը **պատմել է** անթերի:

Աշակերտը որոշեց ամեն ինչ **պատմել** ճշգրիտ:

Առաջին նախադասության մեջ ընդգծված բառը ստորոգյալ է և ոչ մի պարագայում առանց օժանդակ բայի չի կարող հանդես գալ. աշակերտները եզրահանգում են, որ դա կախյալ բայ է, ինքնուրույն չի կարող հանդես գալ, ուրեմն դերբայ չէ: Ուսուցիչը հավելում է ,որ դրա ինչ լինելը իրենք հետո են ուսումնասիրելու:

Հաջորդ նախադասության ստորոգյալը՝ **ուտելու չէ**, ուսուցչի օգնությամբ կարողանում են փոխարինել ուտելու համար չէ, ուտելու պիտանի չէ և նման կապակցություններով, որոնց միջոցով ըմբռնում են, որ անկախ է և առանց օժանդակ բայի կարող է կիրառվել: Նույն կերպ ուսումնասիրում են հաջորդ երկու նախադասությունները՝ **պատմել է** - միայն ստորոգյալ է

Պատմել- լրացում է:

Աշակերտներին հանձնարարում է հետևություն անել, թե այս չորս բայերից որոնք են անորոշ դերբայներ: Աշակերտները անշուշտ ճիշտ կպատասանեն, քանի որ արդեն խոսվել է անկախ դերբայների մասին:

Հետևություն է արվում, որ անորոշ դերբայը կարող է գոյականի նման հոլովվել և պատկանում է **ու** հոլովման, նախադասության մեջ կարող է կատարել այն բոլոր պաշտոնները, որոնք կատարում է գոյականը իր հոլովված ձևերով: Ուսուցիչը ավելացնում է, որ անորոշ դերբայի ներգոյականը և հոգնակի թիվը քիչ են գործածվում: Խրախուսելու համար լավագույն

նախադասություններ կազմող աշակերտներին գնահատել: Այս ամենից հետո աշակերտները ձևակերպում են սահմանումը.

Անորոշ դերբայը ցույց է տալիս մի բան անելու կամ լինելու ընդհանուր գաղափարը

Աշակերտները կազմում են դերբայների ժխտական խոնարհումները.

Գրել – չգրել

Գրելու- չգրելու

Գրելուց – չգրելուց

Գրող- չգրող

Գրած – չգրած

Այս ամենը ամրապնդելու նպատակով կատարել համեմատում գոյականի և դերբայների միջև և կազմել վեճի դիագրամ: Առաջին շրջանակում ներկայացվում են գոյականին բնորոշ հատկանիշները ` առարկա, ութ արտաքին և երկու ներքին հոլովումներ, թվի քերականական կարգ: Երկրորդ շրջանում գրվում են անորոշ դերբայ` թվարկելով գործողություն, դրական և ժխտական խոնարհում: Հատվող մասում գրվում են ընդհանուր քերականական կարգերը` հոլով, հոլովում, նյութական իմաստ արտահայտող բառեր են: Այս ամենից հետո աշակերտները ավելի հստակ են ձևակերպում գոյականի և անորոշ դերբայի ընդհանրությունները և ասում, որ անորոշ դերբայը գոյականի նման հոլովվում է :

Հանձնարարվում է տնային աշխատանք .Գեղարվեստական գրականությունից գտնել անորոշ դերբայի տարբեր կիրառությունների օրինակներ: Հաջորդ դասին սովորածը ամրապնդելուց հետո դիտարկում են անորոշի վերջավորությունները` **ել, ալ** : Աշակերտներին սովորեցնում եք բայի հաջորդ քերականական հատկանիշը ` խոնարհումը: Սա շատ արագ է արվում և անցնում եք հաջորդ քայլին` անորոշ դերբայի կազմության ուսումնասիրությանը:

Աշակերտներին պիտի սովորեցնել հիմքի կազմությունը: Գրա համար հարկավոր է նախօրոք հանձնարարել, որ կրկնեն վեցերորդ դասարանում անցածը հիմքի և վերջավորության մասին: Այդ մասին նախորդ օրը տնային աշխատանք հանձնարարել: Այժմ, երբ պիտի բացատրվի անորոշի հիմքի կազմությունը, ստուգվում է տնային աշխատանքը և բացատրվում, թե ինչ բան է հիմքը, հետո ուսուցիչն անդրադառնում է բայի հիմքին:

Ս. Վ. Գյուլբուդադյան Հայոց լեզվի դասավանդման մեթոդիկա. Երևան Լույս ՀՐ 1987 էջ 217-218)

Գրատախտակը բաժանել հինգ մասի և գրել բայեր:

Կարդալ	գտնել	խաղացնել	ցատկոտել	լցվել
երգել	կորչել	հազցնել	կտրատել	ջարդվել

Աշակերտներին հանձնարարել գտնել գրված բառերի արմատները՝ **երգ, կոր, հազ, կտր, գտն**, այնուհետև ընդգծել անորոշի վերջավորությունները և դիտարկել: Աշակերտները կնկատեն, որ առաջին բառի հիմքի և վերջավորության միջև ոչինչ չկա, իսկ հաջորդ չորս բառերի հիմքի և վերջավորությունների միջև կան տառեր կան տառակապակցություններ: Ուսուցիչը ընդամենը մեկնաբանում է, որ առաջին շարքի բայերը պարզ են, իսկ մնացած բայերը՝ ածանցավոր: Հանձնարարվում է շարքերի ներքևից ավելացնել նմանատիպ բառեր: Այնուհետև ուսուցիչը ավելացնում է, որ **ել, ալ** -ից առաջ ընկած մասը բայի հիմքն է, և հարցնում է, թե ըստ կատարված աշխատանքի՝ ինչ հետևություն են անում աշակերտները. բայի հիմքը քանի տեսակի է լինում:

Աշակերտների պատասխարը կլինի, որ՝ պարզ և ածանցավոր: Ուսուցիչը հանձնարարում է ուսումնասիրել, թե բայերի ածանցները բառի որ մասում են գտնվում, և արդյոք աշակերտները տարբերություն նկատեցին սովորական բառերի և բայերի ածանցների դիրքերի միջև: Անշուշտ աշակերտները կնկատեն, որ բայական ածանցները միջաձանցներ են, մինչդեռ մնացած բառերի ածանցները՝ նախաձանցներ և վերջաձանցներ:

Աշակերտներին հանձնարարվում է բայերից հեռացնել **ել, ալ** վերջավորությունները և ներկայացնել բայի հիմքը: Այնուհետև հնչեցնել հարցը.

- Այդ վերջավորությունները, միանալով հիմքին, արդյոք փոխում են բառի իմաստը:

Կհետևի պատասխանը, որ, այո, դրանք միանում են ուրիշ խոսքի մասերին, դրանց դարձնում բայ:

Աշակերտ-աշակերտել

- Լույս- լուսանալ
- Նվազ-նվազել

Հարց-կարող ենք ասել, որ **ել, ալ**-ը նույնպես ածանցներ են: Աշակերտները կամ կասեն այո, կամ կդժվարանան, բայց վստահաբար կասեն, որ դրանց օգնությամբ կազմում ենք բայեր

Այնուհետև ուսուցիչը բացատրում է, որ ել ալ վերջավորությունները և ա, և ձայնավորները կոչվում են խոնահիչներ. ել վերջավորությամբ բայերը կոչվում են և խոնարհման, իսկ ալ վերջավորության բայերը՝ ա խոնարհման բայեր:

(Ս. Վ. Գյուլբուղաղյան Հայոց լեզվի դասավանդման մեթոդիկա. Երևան Լույս ՀՐ 1987)

Այսքանից հետո կարելի է խոսել բայական ածանցների տեսակների մասին: Այստեղ նույնպես ուսուցիչը պետք է հենվի աշակերտների ներուժի վրա: Նախ խոսում էք **սոսկածանց** բառի կազմության մասին: Աշակերտները բառակազմական վերլուծությամբ կներկայացնեն սոսկ + ածանց՝ բացատրելով բաղադրիչների իմաստը: Գրատախտակին գրել.

Թռ+ել (+չ)

Գտ+ել (+ն)

Մոտ+ալ (+են)

Մեծ + ալ (+ան)

Հանձնարարվում է տեղադրել միջաձանցները և գրել ստացված նոր բառերը ` թռչել, գտնել, մոտենալ, մեծանալ:

Հարց-Այս ածանցները միանալով բային, արդյոք փոխեցին բայի իմաստը: Բնականաբար պատասխանը կլինի՝ ոչ: Հանձնարարել հետևություն անել, թե ինչու են կոչվում ստկածանցներ: Ճիշտ պատասխան ստանալու համար հիշել ածանցների դերը, որ ունեն բառակազմական նշանակություն: Աշակերտները կասեն, որ սովորաբար ածանցները փոխում են բառի իմաստը, բայց ստկածանցները միացան բային ու ոչինչ չփոխեցին, ուստի դրանք սոսկ անուևով են ածանց և բառակազմական արժեք չունեն:

Աշակերտների չորս շարքերից յուրաքանչյուրին հանձնարարել պարզ բայահիմքեր, որոնց պետք է ավելացնեն տրված ածանցները:

Չ	Ն	ԱՆ	ԵՆ
թռել	հագել	մեծ	մոտ
կորել	գտել	գոյ	հագ
դիպել	մտել	լր	վախ
ուռել	ելել	դժվարս	պարծ
հալել	անցել	սաստիկ	
ԿՍՏԱՆԱՆՔ			
թռչել	հագնել	մեծանալ	մոտենալ
կորչել	գտնել	գոյանալ	հագենալ
դիպչելո	մտնելե	լրանալ	վախենալ
ուռչել	լնել	դժվարանալս	պարծենալ
հալչել	անցնել	աստկանալ	
ԱՅԴ ԲԱՅԵՐՈՎ ԱՐՏԱՀԱՅՏԵՔ ՀՐԱՄԱՆ			
թռիր	հագիր	մեծացիր	մոտեցիր
կորիր	գտիր	գոյացիր	հագեցիր

դիպիրո	մտիր	լրացիր	վախեցիր
ուռիր	ելիր	դժվարացիր	պարծեցիր
հալիր	անցիր	սաստկացիր	

Գրատախտակին գրել մնացած ածանցները՝ իրենց անվանումներով և դրանցով կազմել բայեր:

Բազմապատկական - առ, ոտ, կոտ, կյտ, կռտ, տ

Պատճառական - ացն, եցն, ցն

Կրավորական - վ

Առաջին շարքը գրում է բազմապատկական բայերի օրինակներ, երկրորդ շարքը՝ պատճառական ածանցներով, երրորդ շարքը՝ կրավորական:

Աշխատանքները ստուգելուց հետո աշակերտները մեկնաբանում են, թե ինչ տարբերություններ նկատեցին այս երեք տեսակի ածանցների և սոսկաձանցների միջև: Կպատասխանեն, որ սոսկաձանցները բայի իմաստը չէին փոխում, իսկ մնացածները փոխում են: Բազմապատկական ածանցները բային հաղորդում են գործողության կրկնության իմաստ՝

կտրատել – կտրել կտրել

ցատկոտել- ցատկել ցատկել

խոցոտել- խոցել խոցել

Պատճառական ածանցները բայերին հաղորդում են պատճառաբանված գործողության իմաստ.

Խաղալ-խաղացնել- խաղալ տալ

Մոտենա; - մոտեցնել - մոտենալ տալ

Կորել – կորցնել-կորչել տալ

Կրավորական ածանցը միակն է՝ վ

Գրել-գրվել

Սիրել-սիրվել

Բովել-բովվել

Թովել-թովվել

Տնային աշխատանքի համար հանձնարարվում է տեքստ,որից պետք է դուրս գրեն սոսկաձանցավոր, պատճառական, կրավորական և բազմապատկական բայերը:

Հաջորդ ժամին ներկայացնել մնացած դերբայները: Աշակերտներին հանձնարարվում է մեկնաբանել, թե ինչ են հասկանում հարակատար, համակատար, ենթակայական բառերը ասելով:

Հարց-Եթե փայտը կոտրում ենք,այն ինչպիսին է դառնում-**կոտրած**
Եթե դասը սովորել էք-**սովորած**

Եզրակացնում են, որ հարակատար դերբայի արտահայտած գործողությունը ինչ-որ գործողության հետևանք է, որը ավելի շատ վիճակ է արտահայտում:

Աշակերտներին ասել ենթակայական դերբայի վերջավորությունը՝ **ող**: Հանձնարարվում է կազմել տրված բայերի ենթակայականը.

Վազել-վազող

Նստել-նստող

Ասել-ասող

Սովորել-սովորող

Հարց- Այս բայերը ավելի շատ ինչ են հիշեցնում: Հաստատ կհնչի պատասխան, նման են գոյականին և ենթակային:

Հաջորդ դերբայի վերջավորությունը՝ **իս**, որը համակատարն է: Նույն աշխատանքից նաև այս դեպքում

Գրել-գրելիս

Պատմել- պատմելիս

Խոսել-խոսելիս

Աշակերտները նաև կմեկնաբանեն, որ այս բայերը կարծես ժամանակ են ցույց տալիս:

Տնային աշխատանք հանձնարարել դասագրքից և առաջադրանք տալ հաջորդ դասի համար կազմել հետաքրքիր հարցեր՝ նկարների, խաչբառերի, գծապատկերների տեսքով:

Աշակերտները կազմում են բավականին հետաքրքիր հարցեր, որոնք կարող են զարմացնել անգամ ամենահմուտ ուսուցչին: Ուսուցիչը ինքն էլ պետք է ունենա հետաքրքիր հարցեր: Կատարել խմբային աշխատանք: Օրինակ՝ այսպիսի ձևակերպումներով. գրել այնպիսի բայեր, որոնք կարող են հանդես գալ նաև ուրիշ խոսքի մասի պաշտոնով և այնպիսի բառեր որոնք կարելի է շփոթել բայերի հետ: Որպեսզի աշակերտների համար հեշտ լինի, ուսուցիչը նախ ինքն է ուղղում հարց՝ յուրաքանչյուր թիմին առաջադրելով մեկական հարց:

Հասարակածի կարմիր գույնը հուշում էր, որ վաղը լավ օր է լինելու - հասարակած բառը իր տեսքով հշեցնում է հարակատար դերբայ, բայց գոյական է:

Կա վարկած, որ հայերը մաշտոցյան գրերից առաջ ունեցել են գիր - վարկած բառը նման է հարակատար դերբայի, բայց գոյական է:

Աշխատանքը կատարելու համար տրվում է ժամանակ: Այն կատարելը հեշտ չի լինի և ուսուցիչը կարող է մոտենալ խմբերին և փոքրիկ հուշումներ անել: Հնչել են այսպիսի հարցեր:

-Իմ ծննդյան օրը գնացել էինք քաղաքից դուրս, և հայրիկս շատ համեղ խորոված պատրաստեց: Այստեղ կա **խորոված** բառը, որը ոչ թե հարակատար դերբայ է, այլ գոյական: Խումբը հավելում է, որ այդ բառը կարելի է օգտագործել նաև որպես բայ:

Ես ավելի շատ սիրում եմ խորոված կարտոֆիլ: Այստեղ **խորոված** բառը հարակատար դերբայ է:

Հաջորդ խումբը ներկայացրեց երկու նախադասություններ և հանձնարարեց այդ երկու նախադասությունների իրար նման բառերի տարբերությունը տալ:

Սիրելի՛ս, այսօր դու քեզ հյուրերի ներկայությամբ լավ չպահեցիր:

Երեխային սիրելիս մայրիկը նրան քնքուշ բառեր էր ասում:

Պատասխանող թիմը հետևություն է անում, որ առաջին նախադասության **սիրելիս** բառը բայ չէ, իսկ երկրորդ նախադասությանը՝ բայ է:

Աշակերտների միտքը ճկուն է և նրանք կարող են ասել մեզ համար անսպասելի նախադասություններ: Ուսուցիչը պետք է աննկատ ուղղորդի նրանց՝ այդ աշխատանքը կատարելով ազնիվ ու անաչառ: Աշակերտները այսպիսի աշխատանքների ժամանակ շատ շուտ են նկատում ուսուցչի կողմից կատարված անզգույշ քայլերը, օրինակ երբ նա խրախուսում է անարժանին: Մա ակտիվ ուսուցման մեթոդ է, որը նշանակում է, որ ուսուցումը կատարվում է գործունեության մեջ: Մեթոդը նպաստում է անձի ձևավորմանը: **Լ. Ս. Վիգոտսկին** ձևակերպել է օրենք, որտեղ ասվում է, որ ուսուցմանը հետևում է զարգացումը, իսկ անձը զարգանում է գործունեության մեջ: Այսպիսի մեթոդների ընթացքում ծավալվում են երկխոսություններ աշակերտների կամ ուսուցչի ու աշակերտների միջև, որը զարգացնում է խնդիրները միասին լուծելու ունակությունները: Մա նպաստում է հիշողության զարգացմանը, որովհետև աշակերտները սովորաբար լավ հիշու են այն, ինչ իրենք են ասել և գուցե նաև բացահայտել:

Եզրակացություն

Հետազոտական աշխատանքը կատարելիս հիմք են ունեցել իմ աշխատանքի ընթացքում կատարած դիտարկումները: Ուսումնասիրելով մի շարք մեթոդական, մանկավարժական և մասնագիտական աղբյուրներ՝ եզրահանգել են, որ ամենահավաստի և վստահելի աղբյուրը ուսուցչի հմտությունն է ու փորձը: Հետազոտության մեջ ներկայացրել են մեկ թեմայի ուսուցման շրջանակներում արված իմ դիտարկումները: Իհարկե ինձ համար կարևոր պայման է այն, որ **ՈՒՍՈՒԳՈՒՄԸ պետք է սկսել հեշտից, ծանոթից և անցնել դեպի անծանոթը, բարդը: Նորը միշտ ավելանում է հնի վրա, ըստ որում այն հնի շարունակությունն է, որոշ չափով է նոր և ոչ ամբողջովին, բացարձակ:**

(Ս. Վ. Գյուլբուդադյան Հայոց լեզվի
դասավանդման մեթոդիկա. Երևան Լույս ՀՐ
1987)

Ուսուցման ընթացքում ավելի շատ կիրառվել է խմբային աշխատանքի մեթոդը՝ նկատի ունենալով, որ ուսուցումը պետք է կոլեկտիվ բնույթ ունենա: Աշխատել եմ ներկայացնել նաև շերտավորված աշխատանքի պահերը, որովհետև դասարանը երբեք նույն մակարդակի չի լինում, բայց աշխատանքի մեջ պետք է ներգրավվեն բոլորը: Ընտրված աշխատանքները նպաստել են, որ աշակերտների հետ չլինի լարված հաղորդակցում և աշակերտները կարողանան ազատ արտահայտել իրենց մտքերը՝ երբեմն հանդես գալով որպես սովորեցնողներ:

Օգտագործված գրականության ցանկ

Ս.Վ.Գյուլբուդադյան Հայոց լեզվի դասավանդման մեթոդիկա 1987

Աբրահամյան Ա.Ա. Հայերենի դերբայները և նրան ձևաբանական նշանակաությունը Ե 1970

Բարանսկի Յու.Կ. Դասի կատարելագործման պրոբլեմները 1981

Շահբազյան Տ. Հայոց լեզվի դասավանդման մեթոդիկա 1958

Ասատրյան Ժամանակակից հայոց լեզու: Ձևաբանություն 2002

Բարսեղյան Հ. Մեյթիխանյան Փ. Հայոց լեզու յոթերորդ դասարան 2011

Ջուհարյան Բայի ուսուցման հիմնական հարցեր 1956

Հանրակրթական դպրոցի առարկայական չափորոշիչ և ծրագիր. Հայոց լեզու և գրականություն 2006